

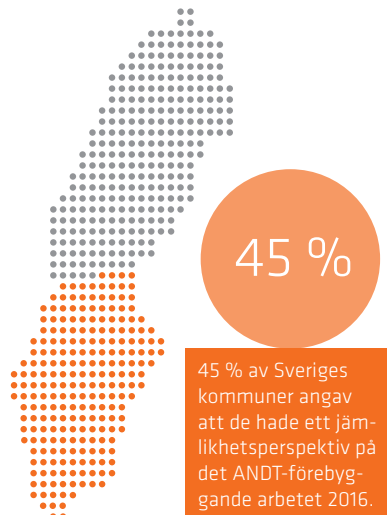
Skillnader mellan kommuner utifrån befolkningens storlek, utbildning och inkomst

Regeringens nationella ANDT-strategi för perioden 2016–2020 har fokus på perspektiven jämlikhet, jämställdhet samt skydd av barn och unga. Detta innebär bland annat att systematiskt beakta kön, ålder, socioekonomisk situation, födelseland och boendeort i både genomförandet och uppföljningen av ANDT-strategin. I det här faktabladet presenterar vi resultaten av en analys av skillnader i det lokala förebyggande ANDT-arbetet utifrån befolkningens storlek, utbildning och inkomst.

Såväl skillnader i bruk, riskbruk, och beroende som skillnader i ANDT-relaterade skador påverkas i olika omfattning av faktorer som kön, ålder, socioekonomisk situation, födelseland och boendeort. På motsvarande sätt kan lokala och regionala skillnader i ANDT-förebyggande förutsättningar och aktiviteter bero på områdets demografiska och socioekonomiska förhållanden. Därför har vi analyserat kommunernas ANDT-förebyggande arbete enligt Länsrapportens undersökning i förhållande till:

- befolkningsstorlek
- befolkningens mediannettoinkomst
- andel i befolkningen med eftergymnasial utbildning som är tre år eller längre

De tre faktorerna befolkningsstorlek, mediannettoinkomst och utbildningsnivå har analyserats var för sig i relation till länsrapportsdata. I dessa analyser har vi alltså inte undersökt hur faktorerna samvarierar i förhållande till det ANDT-förebyggande arbetet.

SAMMANFATTNING

- Stora kommuner, kommuner med hög median-nettoinkomst eller stor andel med längre utbildning har ofta bättre förutsättningar för det ANDT-förebyggande arbetet.
- Resultaten är mindre tydliga när det gäller kommunernas arbete med tillsyn enligt alkohollagen och tobakslagen jämfört med övrigt ANDT-förebyggande arbete.

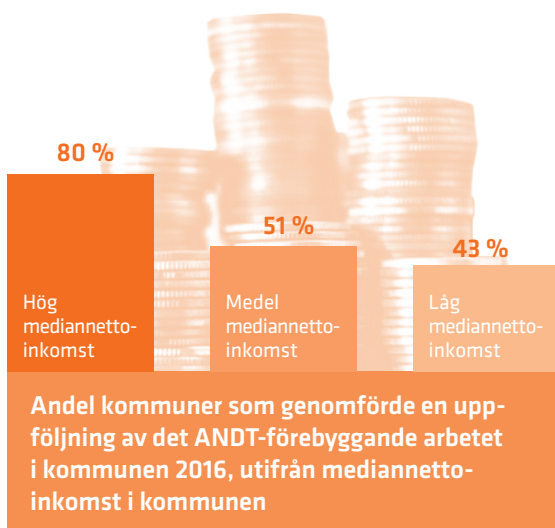
Hur kommunerna delades in med avseende på befolkningsstorlek, mediannettoinkomst och utbildningsnivå, vilka statistiska beräkningar som analysen grundar sig på och samtliga resultat redovisas i en metodrapport. Denna går att läsa på Folkhälsomyndighetens hemsida.

LÄNSRAPPORTENS UNDERSÖKNING

Innehållet i faktabladet baseras på ett urval av data som Folkhälsomyndigheten varje år samlar in i en webbaserad undersökning, kallad Länsrapportens undersökning. Undersökningen är ett verktyg för att följa upp hur den nationella politiken inom ANDT-området, inklusive tillsynsarbetet, genomförs på regional och lokal nivå. Frågorna besvaras av personer som arbetar i den kommunala förvaltningen och på länsstyrelser. Mer om Länsrapportens undersökning redovisas i en metodrapport. Denna går att läsa på Folkhälsomyndighetens hemsida.

Skillnader mellan kommuner i förutsättningar och aktiviteter i ANDT-arbetet

Resultaten visar att det är fler stora kommuner, jämfört med små eller medelstora kommuner, som har en samordningsfunktion för det ANDT-förebyggande arbetet, lägger mer arbetstid på samordning och planering och som följer upp kommunens förebyggande arbete. Detsamma gäller kommuner med en stor andel personer med lång utbildning jämfört med kommuner som har en liten andel personer med lång utbildning.

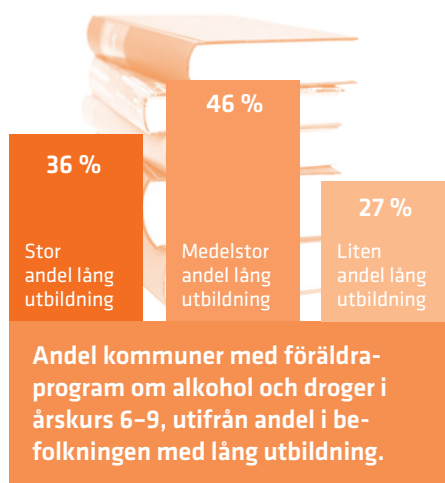
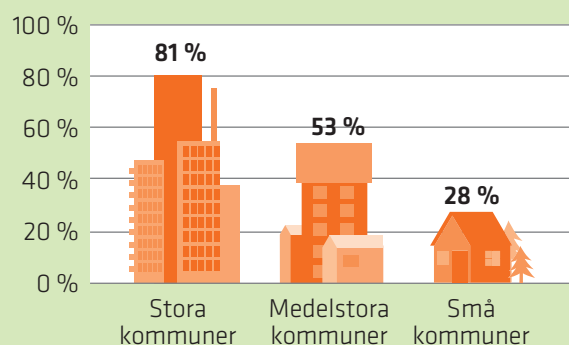
Vi har studerat åtta olika förebyggande aktiviteter under perioden 2011–2016, varav Kronobergsmodellen och SMADIT (samverkan mot alkohol och droger i trafiken) är metoder som många kommuner uppger att de använder:

- gruppverksamhet för barn till personer med missbruks- eller beroendeproblematik
- insatser som bygger på samverkan kopplade till tidig upptäckt av narkotikaanvändning bland unga och unga vuxna
- strukturerade föräldraprogram om alkohol och droger
- strukturerade program för riskutsatta förskolebarn
- metoden Kronobergsmodellen
- insatser som bygger på samverkan kopplade till tidig upptäckt av användning av dopningsmedel bland unga och unga vuxna
- strukturerade program för att förebygga tobaksdebut i grundskolan.
- SMADIT

De fyra första aktiviteterna är mindre vanliga i små kommuner, kommuner med låg mediannettoinkomst eller kommuner med en liten andel personer med längre utbildning. Detta i jämförelse med stora kommuner, kommuner med hög mediannettoinkomst eller kommuner med en stor andel personer med längre utbildning. Insatser som bygger på samverkan kopplade till tidig upptäckt av användning av dopningsmedel och metoden

Kronobergsmodellen är mindre vanliga i små än i stora kommuner. För strukturerade program för att förebygga tobaksdebut i grundskolan finns det inte några skillnader mellan kommunerna. Men för den sista aktiviteten är mönstret det omvända; en större andel små kommuner eller kommuner med låg mediannettoinkomst eller en liten andel med längre utbildning uppger att de har genomfört metoden SMADIT, jämfört med grupperna med stora kommuner, kommuner med hög mediannettoinkomst eller med en stor andel personer med längre utbildning.

Andel kommuner med gruppverksamhet för barn till personer med missbruks- och beroendeproblematik, utifrån kommunens storlek (2016)

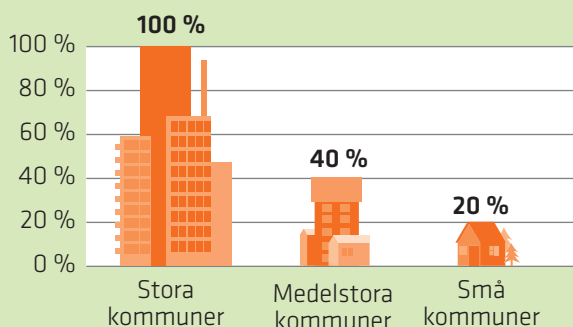
Skillnader mellan kommuner i arbetet med tillsyn

I analysen av skillnader mellan kommuner när det gäller förutsättningar för tillsynsarbete och tillsynsaktiviteter har vi gjort ett urval av sju frågor om förutsättningar för tillsynsarbetet och fyra frågor om tillsynsaktiviteter. Resultaten visar mindre tydliga kopplingar mellan kommunernas arbete med tillsyn enligt alkohollagen och tobakslagen och deras storlek eller socioekonomiska förhållanden. Men utifrån kommunens storlek och andel i befolkningen med lång utbildning går det att se vissa skillnader mellan kommungrupper.

Enligt analysen finns det däremot en tydlig skillnad mellan

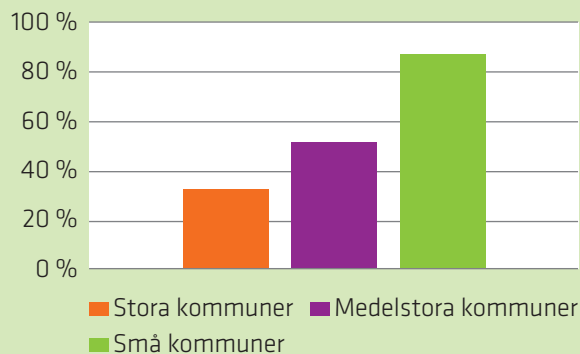
kommungrupper när det gäller hur mycket arbetstid kommunen avsätter för tillsynsarbetet inom de fyra tillsynsområdena tillståndsprövning och tillsyn över servering av alkoholdrycker, tillsyn över detaljhandel med folköl, tillsyn över detaljhandel med tobaksvaror och tillsyn över rökfria miljöer. Stora kommuner och kommuner med en stor andel personer med längre utbildning avsätter mer arbetstid jämfört med små kommuner och kommuner med liten andel personer med lång utbildning. Den tydligaste skillnaden finns på området tillståndsprövning och tillsyn över servering av alkoholdrycker där också årsarbetskrafterna är avsevärt fler jämfört med övriga tillsynsområden. Inom tillsyn över rökfria miljöer går det däremot inte att se några skillnader utifrån befolkningens storlek eller socioekonomiska förhållanden. Det är också för detta tillsynsområde som kommunerna generellt avsätter minst arbetstid.

Median årsarbetskraft (i procent av heltid) för tillståndsprövning och tillsyn över servering av alkoholdrycker, utifrån kommunens storlek (2016)

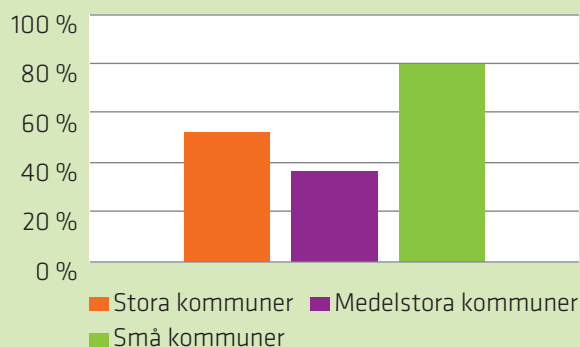

Resultaten visar också på skillnader när det gäller politiskt antagna tillsynsplaner. Det är vanligare i små kommuner än i stora kommuner att tillsynsplanen för tillsyn över serveringar, detaljhandel med folköl och detaljhandel med tobaksvaror är politiskt beslutad. I de små kommunerna är det också vanligare att kommunen har överlåtit tillsynen över rökfria miljöer till en annan kommun. Vidare är det vanligare att små kommuner överlåter tillsyn över detaljhandel med tobaksvaror och folköl till en annan kommun.

Andel kommuner med politiskt beslutad tillsynsplan för tillsyn över servering av alkoholdrycker, utifrån kommunens storlek (2016)

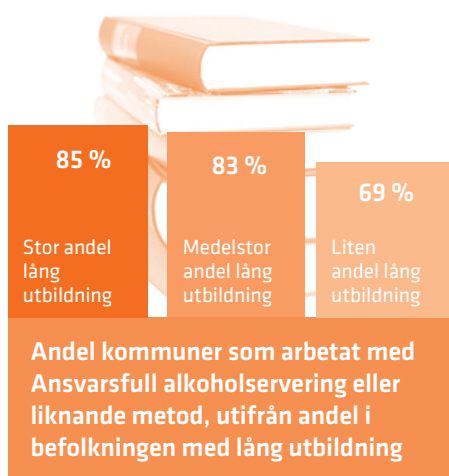

Andel kommuner med politiskt beslutad tillsynsplan för tillsyn över detaljhandel med tobaksvaror, utifrån kommunens storlek (2016)

I stora kommuner och i kommuner med en stor andel personer med lång utbildning är det, i jämförelse med små kommuner och kommuner med en liten andel personer med lång utbildning, vanligare att kommunen samverkar med polisen inom tillsynen över detaljhandeln med tobaksvaror, och genomför samordnade tillsynsbesök med andra myndigheter på serveringsställen

När det gäller aktiviteter inom tillsynsområdet har vi analyserat tillsynsbesök i relation till antalet tillsynsobjekt, kontrollköp av tobaksvaror och folköl samt metoden Ansvarsfull alkoholserving, en metod som många kommuner uppger att de använder, eller liknande metod. Resultaten visar att det finns skillnader mellan kommungrupper vad avser andelen kommuner som använder metoden Ansvarsfull alkoholserving eller liknande metod. Det är vanligare i stora och medelstora kommuner och i kommuner med en stor eller medelstor andel personer med lång utbildning att kommunen arbetar med metoden, jämfört med små kommuner och kommuner med en liten andel personer med lång utbildning.

Det finns också skillnader i användningen av de olika komponenterna i metoden Ansvarsfull alkoholserving. Kommuner med stor befolkning och stor andel med längre utbildning uppger i högre grad att de arbetar med samtliga tre huvudkomponenter i metoden, jämfört med andra kommuner.

Förebyggande ANDT-arbete och ojämlikhet

Analysen som baseras på Länsrapportens undersökning visar på att befolkningens storlek, inkomstnivå och utbildningsnivå har kopplingar till kommunens förutsättningar för det ANDT-förebyggande arbetet och de aktiviteter som genomförs. Vi kan däremot inte veta om exempelvis kommunens utbildningsnivå faktiskt bidrar till omfattningen av det ANDT-förebyggande arbetet. Området är komplext

och det finns flera faktorer som kan påverka skillnaderna mellan kommunerna.

Resultaten är mindre tydliga när det gäller kommunernas arbete med tillsyn enligt alkohollagen och tobakslagen jämfört med övrigt ANDT-förebyggande arbete. Detta kan bero på att kommunerna enligt lag måste utöva tillsyn och att arbetet därmed kan prioriteras högre än annat förebyggande arbete. Därutöver har kommunerna laglig rätt att finansiera tillsynsverksamhet genom att ta in avgifter från näringsidkare.

Skillnaderna i förutsättningar och aktiviteter utifrån befolkningsstorlek och socioekonomiska förhållanden som vi ser kan bero på att kommunerna har olika behov. För att klargöra om skillnaderna är ojämlika krävs också analys av skillnader i ANDT-bruk och skador mellan kommunerna. En annan begränsning är att vi inte har analyserat vilken av faktorerna befolkningsstorlek, utbildning och inkomst som har starkast koppling till skillnaderna i det ANDT-förebyggande arbetet. Eftersom kommungrupperna är olika stora och svarsbortfallet skiljer sig, ska resultaten genomgående tolkas med försiktighet.

ANVÄND RESULTATEN FÖR UPPFÖLJNING OCH PLANERING I VERKSAMHETEN

Data från Länsrapportens undersökning publiceras i statistikverktyget Indikatorlabbet, som finns i Folkhälsomyndighetens ANDT-uppföljningssystem <http://www.andtuppfoljning.se/indikatorlabbet/>. Där kan kommunala tillsynshandläggare, ANDT-samordnare och andra intresserade hämta de kommunala data som Folkhälsomyndigheten samlat in genom Länsrapportens undersökningar. Data som samlats in för verksamhetsåret 2017 publiceras i databasen under 2018. Indikatorlabbet tillgängliggör även statistik om ANDT-bruk och skador.

Folkhälsomyndigheten